

מדשן ביתך

גליון
מס' 223

פנינים ורעיונות נפלאים לחג החנוכה מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א
נערך לדפוס לע"נ המחנך רבי דוד ב"ר חיים הכהן עדני זצ"ל

חנוכה
תש"פ

חנוכה

האדמו"ר ה"אמרי אמת" תירץ, ללמדנו שבמלחמה על רוחניות עושים יום טוב על עצם ה"מלחמה", ולא על הניצחון המגיע מן השמים.

"בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול"

המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, היה מדייק דיוק נפלא ממילים אלו הפותחות את "על הניסים". לא כתוב שמתתיהו ובניו ניצחו במלחמה, כי הם לא ניצחו. מתתיהו ובניו לא תרמו שום דבר לניצחון מבחינה 'צבאית', הקב"ה - ורק הקב"ה גור שעם ישראל ינצחו במלחמה, היונים היו רבים ביותר, כמבואר בתרגום שיר השירים [ד' - ד'], שצבא יון מנה מיליוני חיילים. והחיילים הללו היו עזים ומלומדי מלחמה. החשמונאים, לעומת זאת, היו קומץ של אנשים, שעסקו בתורה, ולחלוטין לא באימוני מלחמה. לא גבורתם ולא כוחם הושיעו אותם, אלא רק השי"ת.

וכל זה למה, משום שיצאו להילחם במסירות נפש, משום שמסרו נפשם על התורה. ולכן מתייחס הניצחון אליהם, וזה הדגש במילים: "בימי מתתיהו בן יוחנן..." ארע נס הניצחון הגדול. בימיו, אבל לא ע"י כוחו וגבורתו.

להשכיחם תורתך

כתוב במדרש שגזרו על שבת, מילה וחודש. וצריך לבאר למה דווקא מצוות אלו? מבאר רבי צבי הירש הלוי הורביץ רבה של פרנקפורט, יש שלוש סיבות למה אדם לא רוצה לשמור את התורה, א. אין בורא עולם, ב. אין השגחה פרטית, ג. הוא סתם בעל תאוה. גזירות היוונים היו כנגד מצוות המפריכות את שלוש הטענות הללו, א. גזרו על השבת שזה מעיד על הבורא עולם, ב. גזרו על החודש שזה מעיד על השגחה פרטית [המורה על התחדשות הבריאה בכל יום ובכל עת] ג. גזרו על מילה נגד התאוה, וכל זה גזרו זאת כדי שלא ישמרו את התורה.

ולהעבירם מחוקי רצונך

אנו אומרים ב"על הניסים" שמטרת גזירות היוונים "להעבירם מחוקי רצונך", מה הפירוש חוקי רצונך, היוונים גזרו על החוקים של עם ישראל, שבת חודש וברית מילה, מדוע כול נקראו חוק, משום שבכולם מוזכר הלשון "חוק", בראש חודש נאמר [תהלים פ"א] "בכסא ליום חגנו כי חק הוא לישראל" ודרשו חז"ל על המילה בכסא שהוא חג שהלבנה מתכסית בו, וכן בתפילת המוסף, אנו אומרים: "וחקי ראשי חדשים להם קבעת" ובברכת הלבנה אומרים "חוק וזמן נתן להם"; בברית המילה, כתוב בזה"ק "שם שם לו חק" זה מילה, וכן אנו אומרים: "אשר קדש ידיד מבטן וחוק בשארו שם"; על מצות השבת שקיבלנו עוד במרה, נאמר [שמות ט"ו - כ"ה] שם שם לו חק ומשפט.

'חנוכה' נקרא על שם שחנו ונחו בכ"ה בכסלו מהמלחמה, חנו-כ"ה. ויש להבין מדוע נקבע השם דווקא על החנייה והמנוחה, ולא על שם הניצחון והגבורה?

אומר רבי יוסף שלום אלישיב, ניצחון יכול להיות מטרה בפני עצמה, ויכול להיות גם רק אמצעי, יש לוחמים ומצבאיים שמטרת ניצחונם היא להראות לעולם את כוחם וגבורתם, להגדיל את כבודם, ולהגביר את הפחד מהם, אבל יש לוחמים שניצחונם הוא רק אמצעי, כגון שקיים אויב מאיים המחבל ומזיק, וכובש ושובה שבויים, כשלווחמים עמו ומנצחים, הרי הניצחון אינו מטרה אלא אמצעי, להגיע למטרה לחיים שקטים, ולא לחיות בצל הפחד מהאויב.

התורה מלמדת אותנו כיצד צריכה להראות מלחמה וניצחון אצל יהודים, שלמה המלך אומר במשלי [כ"ד - י"ז] 'בנפול אויביך אל תשמח', יהודי אינו צריך להתבלט על פני עמים אחרים. יהודי אינו צריך להראות עליונות וגבורה על האויב, הוא אינו חי על חרבו, העם היהודי מאז ומתמיד אינו עוסק במלחמות, גם אם יצא בעל כרחו למלחמה וניצח הוא לא הרגיש 'עכשיו אני שוה יותר', כי הניצחון אינה מטרה, הוא רק אמצעי להגיע למטרה שאוכל לחיות בשקט ולעבוד את השם.

וכך היה בניצחון החשמונאים על היוונים, היהודים ראו את עיקר ניצחונם בכך שמעתה יוכלו שוב לעבוד בבית המקדש, להקריב קרבנות, לראות את הניסים שנעשו בבית המקדש, ללמוד תורה באין מפריע, ולקיים את כל המצוות ללא יונים ומתיוונים המכילים, מוזיקים ומשחיתים את העם מבחוץ ומבפנים.

לכן מתאים השם חנו-כה לימים אלו, כדי שזכור שאיננו מצפים לניצחון בשביל לגבור על האויב, אנו רוצים לעבוד את השם בשקט, לאחר הניצחון, וזה מה שקיבלנו, חנו בכ"ה, ועל ידי כך יוכלו לעבוד את השם.

פנינים ורעיונות לפי סדר על הניסים

ועל המלחמות

בימי החנוכה אנו מוסיפים בתפילה ובברכת המזון, את תפילת "ועל הניסים". בתפילה זו אנו מודים על הניסים שאירעו לאבותינו בימים ההם, אחד מהדברים שאנו מודים זה "ועל המלחמות".

צריך להבין. א. מה היא ההודאה לה' על זה שנתן לנו מלחמה עם היוונים? ב. היא יותר מתאים להודות "ועל הניצחונות"?

תירץ על כך הרב מפוניבז' זצ"ל: הנה עיקר מלחמת היוונים לא הייתה מלחמה גשמית, אלא בעיקר הייתה נגד הרוחניות, ומלחמה זו אנו נלחמים עד היום, ולכן אנחנו לא יכולים לומר "ועל הניצחונות". עיקר ההודאה אנו מודים לקב"ה "ועל המלחמות", שלמרות שלא ניצחנו, ועד היום עדיין אנו נמצאים בשדה הקרב במלחמה על הרוחניות, וממשיכים להילחם כל אחד בניסיונותיו שלו, ולא חלילה מתיאשים.

ולמה דווקא מצוות אלו רצו לבטל? כתוב בספר שם משמואל כי מילה זה אות בגוף בין עם ישראל לרבוננו של עולם, ובשבת כתוב "אות היא לעולם ביני ובין בני ישראל", זה מקשר בין בני ישראל להקב"ה, קידוש החודש זה מראה שבני ישראל שולטים על הבריאה.

ויש שנתנו טעם לפי? מדוע מנהג העולם לאחל זה לזה חנוכה שמח, הרי לא כתוב שמחה בחנוכה, אלא שמחה הוא ראשי תבות שבת מילה חודש.

ביאור נוסף מדוע נלחמו היוונים דווקא בחוקים. כידוע חוק הוא דבר שאין לו טעם, כמו שכתב הרמב"ן [ויקרא י"ט-י"ט] "... חוקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר, ואומות העולם נלחמו בישראל דווקא בחוקים, כמו שכתב רש"י [במדבר י"ט - ב] וז"ל: לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת [מצות פרה אדומה דכתיב בה "וזאת חוקת התורה"] ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חוקה גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה, וכן כתב הרמב"ם [הלכות מעילה פ"ח ה"ח] וז"ל: והחוקים הן המצוות שאין טעמן ידוע, אמרו חכמים חוקים שחוקקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן, ויצרו של אדם נוקפו בהן ואומות העולם משיבין עליהן, כגון איסור בשר חזיר ובשר בחלב ועגלה ערופה ופרה אדומה ושעיר המשתלח, עכ"ל. והיינו שהמצוות שהיו האומות מבזים היו החוקים שאין בהם טעם ידוע מראש, והיו מונים את ישראל ואומרים "מה טעם יש בה".

כותב בספר "ירח למועדים", הטעם שהתנגדו היוונים לחוקי התורה, היה מכוח ליצנותם לזלזל במצוות שאין טעמם מובן לנו. מאחר שבאו היוונים הזדים בכח הליצנות לבנות את מצוות התורה, תפסו לבנות את החוקים בפרט, כי אין בהם טעם ידוע. וזה מה שאנו אומרים "להעבירם מחוקי רצונך".

ולפי? מובן מה שאומרים "זודים ביד חלשים רבים ביד מעטים" הרי זה נס שחלשים ומעטים מנצחים רבים וגיבורים מהם, אבל מה הנס בזה שהזדים נוצחו ע"י עוסקי תורתך? אלא, כיון שזו היתה עצם המלחמה של היוונים נגד עם ישראל ותורתו, להתלוצץ על חוקי התורה, א"כ הניצחון הוא שהזדים שנלחמו בחוקי התורה נוצחו בידי העוסקים בתורה.

ביאור נוסף מדוע נלחמו היוונים דוקא במצווה זו של קידוש החודש. אומר רבי יאיר ישראל זצ"ל: עם ישראל נמשל לירח ועם ישראל אף מונה את חדשיו ושנותיו לפי הירח. לכאורה, מסתבר יותר לספור לפי השמש. לשמש יש מחזור שנתי של 365 ימים, והירח הוא בעל מחזור שנתי של 354 ימים. ומאחר ובכל שנה חסרים 11 יום, אחת לכמה שנים מעברים את השנה ע"י הוספת חודש ע"פ חשבון ידוע מראש. לשם מה יש צורך בכל זה, הלא פשוט יותר לספור לפי השמש?!

אבל עם ישראל נמשל לירח ואף דומה לירח, וכמה וכמה דוגמאות יש למקבילות בין ישראל לירח, ראשית, הירח מיום חידושו ועד שנראה במלואו, עוברים ט"ו יום, ממצב זה עד שהוא נעלם - עוברים עוד ט"ו יום.

מאברהם אבינו, אבי האומה היהודית, יש ט"ו דורות עד שלמה המלך. אז עם ישראל הגיע לשיאו, דוד המלך היה הדור הי"ד מאז אברהם אבינו, ושלמה המלך הוא הדור הט"ו. הוא גם נקרא "סיהרא בשלמותא" - הירח בשלמותו, בימיו היתה פריחה שלא היתה כדוגמתה: שלמה המלך בנה את בית המקדש, היתה השראת השכינה בעם. הכסף כלל לא היה נחשב בימי שלמה. כל עם ישראל הגיע לדרגות הכי גבוהות מאז ומעולם, גם ברוחניות וגם בגשמיות.

מימי שלמה המלך היו ט"ו דורות שבהם התמעטה המלכות, עד לדור החורבן. בהיסטוריה העולמית כל אומה שהיתה נתונה לכיבוש, נעלמה ממפת

ההיסטוריה. כך למשל, הספרדים שהגיעו לאמריקה ומצאו בה שבטים מפותחים, לאחר שכבשו את המקום, הרגו בהם והיגלו רבים מהם, עד שלא נשאר מהשבטים המקומיים דבר מלבד עתיקות...

מה נשאר מהיוונים? מה נשאר מהרומאים? מה נשאר מהמצרים העתיקים? כל המעצמות נעלמו לאחר שיד הכובש הגיע אליהם!

היחידים שנשארים לאורך כל הדורות, מתוך אמונה שהמצב ישתנה בעתיד, וכשיבוא המשיח נשוב להיות כפי שהיינו - הם עם ישראל!

וסמל לכך: עם ישראל נמשל לירח. כל חודש נעלם הירח, אך לאחר מכן שוב חוזר, וכפי שאומרים בעת קידוש הלבנה: "עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה". כמו שהירח מתחדש, כך עם ישראל צפוי להתחדש.

וזה לא ייאמן כי יסופר! עם שגלה מארצו, ואיבד את הטובים שבבניו, בזמן חורבן בית ראשון וחורבן בית שני, ולאחר אלפיים שנה הוא עדיין חי וקיים, ובליבו יוקדת האמונה של ההתחדשות! זה מלמד ומוכיח כי לעם הזה יש הבטחה אלוקית, והוא לא עם ככל העמים!

ואתה ברחמיך הרבים

מדוע צריך להוסיף בהודאה על הנס, שהקב"ה הציל אותנו ברחמי הרבים. מתרץ רבי חיים קניבסקי, ע"פ מה שכתב הבית יוסף [אורח חיים סימן ר"ט] לבאר את נוסח ברכת 'הגומל לחייבים טובות', מהו הלשון 'לחייבים', וביאר, שאף על פי שאין אנו ראויים לזה, בכל זאת הוא גמל עמנו טובות, וההודאה יותר גדולה כשמדגישים שהביאו לנו את ההצלה אף שאין אנו ראויים לזה. לכן מוסיפים בהודאה על נס חנוכה, ואתה ברחמיך הרבים, שאע"פ שלא היינו ראויים לנס, אבל ברחמי הרבים הציל אותנו, וזה מדיני ההודאה להוסיף זאת.

עמדת להם בעת צרתם

כתוב בגמרא [חולין קל"ט:]: המן מן התורה מנין? [בראשית ג' - י"א] המן העץ, אסתר מן התורה מנין [דברים ל"א - י"ח] "ואנכי הסתר אסתיר", מרדכי מן התורה מנין דכתיב [שמות ל"ב - כ"ג] מר דרוך ומתרגמין מירא דכיא. שואל רבי שלמה קלוור [יריעות שלמה, ביאור על הנסים] למה לא שאלו חנוכה מן התורה מנין?

ומתרץ, חז"ל אומרים [בר"ה ה' - ה'] - אמר רבי יוחנן תנאין התנה הקדוש ברוך הוא עם הים שיהא נקרע לפני ישראל, הדא הוא דכתיב [שמות י"ד - כ"ז]: וישב הים לאיתנו, אל תקרי 'לאיתנו' אלא לתנאו שהתנה עמו. אמר רבי ירמיה בן אלעזר: לא עם הים בלבד התנה הקדוש ברוך הוא, אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית, הדא הוא דכתיב [ישעיה מ"ה י"ב]: אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי, מידי נטו שמים וכל צבאם צויתי.

צויתי את הים שיהיה נקרע לפני ישראל.

צויתי את השמים ואת הארץ שישתקו לפני משה, שנאמר [דברים ל"ב - א']: האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. צויתי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע, שנאמר [יהושע י' - ב']: שמש בגבעון דום.

צויתי את העורכים שיכלכלו את אליהו, שנאמר [מלכים א' - י"ז]: והעורכים מביאים לו לחם ובשר וגו'.

צויתי את האור שלא תזיק לחנניה מישאל ועזריה.

צויתי את האריות שלא יזיקו את דניאל.

צויתי את השמים שיפתחו לקול יחזקאל, שנאמר [יחזקאל א' - א']: נפתחו השמים וגו'.

צויתי את הדג שיקיא את יונה, שנאמר [יונה ב' י"א]: ויאמר ה' לדג ויקא את יונה.

נשאלת השאלה, מדוע צריך להתנות מראש - שלשת אלפים שנה קודם - עם כל בריה ובריה? אי אפשר להגיד להם באותו הזמן?! את התשובה לכך אפשר להבין מדברי הגמרא בפסחים [ק"ה:]: שמדברת על עם ישראל בזמן יציאת מצרים שהיו מקטני אמנה, וכמו שדרש רבה בר מרי, מאי דכתיב [תהלים ק"ו-ז] וימרו על ים בים סוף מלמד שהמרו ישראל באותה שעה ואמרו כשם שאנו עולין מצד אחד כך מצריים עולים מצד אחר. אמר לו הקב"ה לשר של ים פלוט אותן ליבשה, אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל ממנו, אמר לו אתן לך אחד ומחצה שבהן, אמר לו רבש"ע יש עבד שתובע את רבו, אמר לו נחל קישון יהא לי ערב, מיד פלט אותן ליבשה ובאו ישראל וראו אותן שנאמר [שמות י"ד-ל] וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים.

אומר רבי שלמה קלוגר - למדנו מכאן, מאחר והקב"ה לא התנה עם הים בתחילה שצריכים לפלוט את הגופות - ולים היה נראה שהוא מקבל אותם במתנה, ואחרי שהקב"ה מבקש ממנו שיפלוט את הגופות, הוא 'בא בתלונות': 'נתת לי מתנה, עכשיו אתה לוקח אותה בחזרה?!'. אבל אם היה הקב"ה מתנה את הדבר עוד מששת ימי בראשית והיה אומר לשרו של ים: "יכנסו אליך שש מאות גופות בעוד כמה מאות שנים - ואתה צריך לפלוט אותם החוצה!" לא היה את הויכוח,

אם כן, כדי שלא תהיה 'תלונה' לאף אחד מהנבראים, עם כל נברא בששת ימי בראשית עשה הקב"ה תנאים, כדי שלא יהיה להם על מה להתלונן.

לפי"ז מבאר רבי שלמה קלוגר את מהות החנוכה: - ונראה לומר, דהנה זה ידוע שהקב"ה שונא נס שלא כדרך הטבע ואוהב נס רק כדרך הטבע.

מה הכוונה נס טבעי, ומה הוא נס שאינו טבעי? אומר רבי שלמה קלוגר - קריעת ים סוף - הים נבקע... "ב שבילים - זה 'נס טבעי'! - קריעת ים סוף נס טבעי? כן, משום שזה הותנה עוד בששת ימי בראשית!

מצד שני, ישנם ניסים שלא הותנו בששת ימי בראשית ולכן הם נקראים 'ניסים מעל הטבע' - וזה הוי החילוק בין פורים לחנוכה - פורים זה נס טבעי! משום שבפורים אמרו חז"ל [חולין קל"ט, ב]: המן מן התורה מנין? מרדכי מן התורה מנין? אסתר מן התורה מנין? - פירוש הדבר, שכבר בתורה כתוב הנס הזה ולכן הנס הוא טבעי, כי כותב הזוהר [תרומה קס"א, ע"א] - הקב"ה אסתכל בה באורייתא, וברא עלמא.

ומהו נס שאינו טבעי?! חנוכה! - לא נאמר "אנטיוכס מן התורה מנין", לא נאמר "מתתיהו מן התורה מנין" וגם לא נאמר "יהודית מן התורה מנין" - משום שזה לא נכתב בתורה! זה לא הותנה בששת ימי בראשית - זה מה שנקרא 'נס שלמעלה מגדר הטבע' - זוהי המעלה הגדולה שיש לחנוכה!

ומדוע באמת נס חנוכה לא מרומז בתורה כמו הנס של פורים? כותב רבי שלמה קלוגר - דנס מרדכי ואסתר נקבע מששת ימי בראשית, היינו שנקבע אז זמן לנס זה שיפול המן ויתגדל מרדכי, וכיון שהתנה הקב"ה תנאי זה מתחלה ראוי להיות מרומז נס זה בתורה, שהרי בתורה ברא הקב"ה עולמו כידוע, ואם כן כל התנאים שהתנה עם העולם מרומז בתורה, אבל חנוכה הוי ענין נס חדש ממש שלא הותנה עליו מתחלה בתנאי כלל והוי נס חדש גם למעלה, ולכך כיון שלא הותנה עליו מתחלה אין בו שייכות להיות נרמזים בתורה.

וטעם הדבר בזה, מדוע נס חנוכה לא הותנה באמת מבראשית הבריאה? משום דכל הגזירות הקשות העומדים על ישראל, הוי גזירות על הגופים וזה אין שייך לבחירת האדם לכך קבע גאולתן מתחלה, אבל בחנוכה דהוי רק גזירות נפשות ולהעבירם על דתם וכמו שכתב הט"ז [או"ח סי' תר"ע בשם הלבוש וע"ש] ואם כן בזה, כיון דהבחירה חופשית, ואולי לא ירצו ישראל למסור נפשם על כך ולא יהיו ראויים לנס, ואם היה קובע מתחלה זמן לכך היו כמוכרחים ולא היו בעלי בחירה

בזה, ולכך כדי שיהיו בעלי בחירה לא קבע הקב"ה בזה זמן כלל מתחלה, ואחר כך שמסרו נפשם על קדושת השם זכו לנס מחדש.

לפי רעיון זה מבאר רבי שלמה קלוגר נקודה הטעונה ביאור ב"על הניסים". בחנוכה הנוסח הוא "ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם", ואילו בפורים הנוסח הוא "ואתה ברחמיך הרבים עמדת את עצתו וכו', משמע שבחנוכה הקב"ה עמד ועזר רק בעת צרתם, אבל בפורים לא מוזכר בעת צרתם, מבאר רבי שלמה קלוגר, בכל הנסים עמד להם הוא יתברך קודם עת צרתם תכף בששת ימי בראשית, רק שיצא מכח אל הפועל בזמנו, אך בימי חנוכה עמד להם הוא יתברך בעת צרתם ממש, וזה שכתבו אנשי כנסת הגדולה במתק לשונם: בימי מתתיהו וכו' מחמת שעמדה עליהם מלכות יון הרשעה להשכיחם תורתך ולהעבירם על חוקי רצונך והוי נוגע רק לעסק התורה וזה תלוי בבחירת האדם, לכך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, בעת צרתם דווקא ולא מקודם, וזה שסיימו ולך עשית שם גדול וכו' ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה, רצונו לומר, דכל הישועה לא נעשה רק כהיום הזה ממש לאפוקי נסים הקודמים שנעשים קודם רק שיצאו מכח אל הפועל בזמנו, אבל בזה כל המעשה לא נעשה רק כהיום הזה.

והנה, הגמרא במגילה [יא:] אומרת, "לא מאסתים" בימי כשדים שהעמדתי להם דינאל חנניה מישאל ועזריה, "ולא געלתים" בימי יוונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כה"ג, "לכלותם" בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר. שואל רבי אהרן לייב שטיינמן זצ"ל [הופיע בידג' השבוע בגיליון האבל תוך ימי השבעה לפטירת מרן זצ"ל] איך אפשר לומר "העמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו" הרי היה זה מסירות נפש מצד בני חשמונאי, א"כ מה זה נקרא "העמדתי להם", "הקב"ה העמיד?, הם העמידו את עצמם ומסרו נפש, מתרץ רבי אהרן לייב זצ"ל, כתוב בגמרא ביומא [ל"ה:] ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן ראה הקדוש ברוך הוא שצדיקים מועטין עמד ושתלן בכל דור ודור, וכי אנשים אלו שהקב"ה שותל אותם בכל דור אין להם בחירה, אלא הכוונה היא שיש אנשים שהקב"ה שותל בכל דור ובאותו הזמן יש להם שתי אפשרויות - או שהם עומדים בניסיון והם הופכים להיות חנניה מישאל ועזריה או שלא, ולחנניה מישאל ועזריה היה ניסיון עצום, כי לא היה שם עבודה זרה ממש, והיה להם מורה היתר לא למסור נפש, אלא שלמדו ק"ו מהצפרדעים שנכנסו לתנורים אפילו שלא חייבים במצוות ולא מצווים על מסירות נפש, ק"ו הם שמוצוים למסור את הנפש. וכשהם החליטו למסור נפש, הקב"ה עזר להם.

וזה הביאור ב"העמדתי להם", שהם קיבלו כח משמים שאם יגיעו למסירות נפש הם יצילו את כלל ישראל, וכשהקב"ה שותל בכל דור הכוונה היא גם שבכל דור הקב"ה שותל אנשים שאם הם יבחרו למסור נפש הם יצילו את כלל ישראל, וכך זה אצל מרדכי ואסתר וכך זה בימי מתתיהו, נתנו להם אפשרות או להיות חשמונאים שהפכו את חנוכה לדבר ששינה את כלל ישראל או להישכח בתהום הנשיה.

'נקמת את נקמתם'

לשון זו צריכה ביאור, מהי אותה נקמה שטבעו חכמים בלשונם בנוסח "על הניסים". כידוע נר חנוכה הוא מצות נר איש וביתו, החובה היא על האדם להדליק בביתו, אדם שאין לו בית פטור מנר חנוכה. ולכאורה קשה, הרי נס פך השמן התרחש בבית המקדש, ואם כן מדוע צונו חכמים להדליק את הנר בכל בית, ולא קבעו את המצוה רק בבתי מדרשות שהם בית המקדש מעט? למד מכך רבי צבי גרינהויז, שכל בית יהודי הוא בבחינת בית המקדש! ולכן ציוו חז"ל

להדליק את הנרות בכל בית, לזכר הנס שהיה בבית המקדש! ומי שיודע שבינו דומה לבית המקדש, יתנהג בו כפי שמתנהגים בבית המקדש, על כל מה שכתוב בכך.

לפי זה ביאר רבי יצחק זילברשטיין את הנוסח בעל הניסים 'נקמת את נקמתם'. יש נקמה קטנה, והיא, שכאשר אדם פועל דבר מה נגד חברו, משיב לו הצד שכנגד באותה מטבע. אבל יש גם מה שנקרא 'מנה אחת אפיים', שכאשר עשית לי כך וכך, אני מחזיר לך במנה גדושה, הרבה יותר ממה שפעלת נגדי. וזה מה שקרה בחנוכה. שכן אם היוונים ביקשו להשביט את בית המקדש, הרי במקום זה הם קיבלו ריבואי ריבואות של בתי מקדש נוספים, בדמותם של בתי ישראל.

מסרת... טמאים ביד טהורים וזדים ביד עוסקי תורתך

"מסרת גיבורים ביד חלשים... וטמאים ביד טהורים", בשלמא "גיבורים ביד חלשים" – זהו נס, "רבים ביד מעטים", נס, אבל "טמאים ביד טהורים" מה החידוש, אילו היו הכוחות שווים, מדוע שלא ינצחו הטובים. במה רב כוחם של הטמאים מכוחם של הטהורים, מתרץ רבי יוסף חיים זוננפלד, אמרו חז"ל, שעשרה ניסים נעשו לו לפנחס באותו יום, ואחד מהם, שזמרי וכזי לא מתו מיד, אלא פרפרו, כדי לא לטמא את פנחס הכהן, ורק אחרי שהשליכם, מתו. לפי דברי חז"ל אלו תירץ רבי יוסף חיים זוננפלד תירוץ נפלא, כמו שמצאנו בפנחס, כשלקח את הרומח בידו ומסר נפשו על קדושת ה', אמרו חז"ל שאחד הניסים שנעשו לו שלא מתו מיד ורק אחרי שהשליכם מתו כדי שלא יטמא, גם כאן בחנוכה היה נס, שהיוונים לא מתו מיד בידי החשמונאים. וזה הפירוש "וטמאים", אע"פ שנהרגו וטמאים, בכל זאת "ביד טהורים", שהטהורים לא נטמאו.

רבי יעקב גלינסקי מתרץ בספרו והגדת ע"פ דברי הרא"ש [ריש בבא מציעא] שמבאר את מאמר הגמ' "כל דאלים גבר", שואל הרא"ש היתכן דבר הזה שהתורה תתן בעלות לאדם על חפץ רק משום שהוא יותר אליהם וחזק? מבאר הרא"ש, "מי שהדין עמו מוסר נפשו להעמיד את שלו בידו יותר ממה שמוסר האחר נפשו לגזול". ודבריו צריכים ביאור, האם לא מדובר שהאחד חלש והשני גיבור, ולכאורה בודאי הגיבור ינצח. אלא רואים שאפילו החלש אם הוא מוסר נפשו, יגבר על גיבור רפה רוח.

ועוד אמרו חז"ל [סוכה נ"ב]. שהיצר הרע מניח אומות העולם ומתגרה בישראל, ובתלמידי חכמים יותר מכולם. כי גדולה שנאת הרע לטוב, וככל שהטוב גדול כך גדולה שנאת הרע אליו. וכעין זה אמרו [פסחים מ"ט:] שגדולה שנאה ששונאים עמי הארץ לתלמידי חכמים יותר משנאה ששונאים עובדי כוכבים את ישראל, ואומרים: מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכהו כחמור הנושך ושובר עצם.

שואל רבי עקיבא איגר זצ"ל, הלא הכתוב אומר: "כמים הפנים לפנים", כפי שהמים משקפים בבואת האדם הנשקף בהם, "כן לב האדם לאדם" [משלי כ"ז - י"ט]. כלומר, אותו היחס שאדם מרגיש כלפי חברו, כך החבר מרגיש כלפיו, אם כן, היינו צריכים לשנוא את הגויים כפי שהגויים שונאים אותנו. ועיינו הראות שהגויים מוכנים להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, והיהודים אינם שונאים אותם כך. והשיב, שבכל יהודי יש איזו נקודת השלמה עם הגוי, ובאותה נקודה הריהו מזדהה עמו ואינו שונאו. אבל בגוי אין אף "פינטעלע איד". והוא שונא אותנו באופן מוחלט ומושלם.

כך אמר גם ה"חפץ חיים" זצ"ל, שבכל מקום בו יהיו יחסי הכוחות בין הדתיים והחילוניים שווים, ינצחו החילוניים. כי בין הדתיים יש פשרניים וסבלניים למחצה לשליש ולרביע, ואילו החילוניים יוקדים במשטמתם. ופעם, התבטא ואמר: אנו נלחמים עבור האמת, ברפיון. והם נלחמים עבור השקר, ובלהט.

וזה היה הנס בחנוכה, לא זו בלבד שמעטים גברו על רבים וחלשים על גיבורים, אלא שהטהורים גברו על הטמאים, שלא כדרך העולם שהטהורים נלחמים ברפיון והטמאים בלהט. אלא הטהורים אזור עוז ותעצומות ומסרו נפשם למען תורת ישראל ובזכות זה ניצחו, ואם הפסידו הטמאים במערכה, הרי זה נס ופלאי.

"וזדים ביד עוסקי תורתך"

בתפלת על הניסים מזכירים אנו, וזדים ביד עוסקי תורתך, לכאורה מהמטבע שטבעו - עוסקי תורתך, ולא לומדי תורתך - משמע שכח עקירת הזדים נעשה בדווקא ע"י עוסקי תורתך, וצריך להבין מהי המעלה של עוסקי תורתך לעומת מעלתם של לומדי תורתך.

הביאור הוא, מי שלומד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית הרי נקרא לומד תורה, ויצא ידי חובת ברכת התורה. אבל המהות של עוסקי תורתך, היינו שכל מהותו וכל פעולותיו ומחשבותיו סובבות הן על התורה, כמו אדם שיש לו עסק כל מחשבותיו סביב עסקיו, כך גם לגבי עוסק בתורה, שכל עסקו הוא אך ורק בתורה.

מסופר על רבי איסר זלמן מליצר זצוק"ל בעל "אבן האזל", שלאחר שמסר את שיעורו הראשון בשיבת עין חיים בירושלים, נגש אחד ואמר קדיש דרבנן. והדבר חרה לו, כי איך יתכן לומר קידוש אחר השיעור, הרי אחר השיעור צריך להיות כל אחד שקוע כולו במשא ומתן של הדברים שנאמרו, ואותו אחד הממתין לסיום השיעור כדי לומר קדיש אין ראשו מונח בשיעור, ואין הדיון אם לומר קדיש או לא, אלא עד היכן הוא העסק בשיעור. וכמו בעסקי למחייתו ופרנסתו שקוע כל כולו בעבודתו בלי הפסק, כך היא עסק התורה בלי הפסק כלל, וא"כ איך יתכן לחשוב בכלל על אמירת קדיש.

וזהו הביאור וזדים ביד עוסקי תורתך, היינו ביד אותם אשר כל מהותם הוא עסק התורה, ואין להם עסק אחר וזולתי עסק התורה, אלו אשר אינם מתמצאים כלל בטכסיס מלחמה, ביד אלה נתן הקב"ה את הניצחון על היוונים.

ולעמך עשית תשועה גדולה

בעל הניסים אנו אומרים 'ולעמך עשית תשועה גדולה', צריך להבין מה התשועה הגדולה שהיתה בחנוכה יותר משאר תשועות, ועוד שהרי בנוסח על הניסים שאומרים בפורים לא מוזכר נוסח זה של 'ועשית תשועה גדולה', מתרץ רבי חיים קניבסקי, לומדים מכאן שהתשועה מהגזירה של 'להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך' גדולה היא מהתשועה ממות לחיים שהיה בפורים ולכן רק בנס חנוכה מוזכר תשועה גדולה ולא בפורים.

"והדליקו נרות בחצרות קדשך"

שואל ה"חתם סופר" למה לא הדליקו בהיכל? ומתרץ (דרשות חתם סופר ס"ט): באמת הדליקו בחצר המשכן והדלקה זו נעשתה בשיפודין של ברזל. ודבריו מבוססים ע"פ מש"כ בפסיקתא רבתי [ב' - א]: "בשעה שניצחו בניו של חשמונאי הכהן הגדול למלכות יון וכו' נכנסו לבית המקדש מצאו שם שמונה שיפודין של ברזל וקבעו אותם והדליקו בתוכם נרות", ע"ש. ולכאורה ט"ס הוא וצריך לומר שבעה שיפודין של עץ, ועשו אותה מנורה של עץ, כבגמרא [עבודה זרה מ"ג]. שהחשמונאים עשו מנורה של עץ וכו'... [עיי"ש].

אומר ה"חתם סופר" "ולולי דמסתפינא אמינא גירסת 'שמונה שיפודין של ברזל' נמי אתי שפיר, ומילתא אחריתא היא. מיד אחר שעה בלילה ראשונה, כשהרגישו בנס שבפתילה הדליקו נר אחד בשיפוד של ברזל בחצר המקדש

בשמון של חול, לא של זית, כדי לפרסם הנס לרבים, ובליל שני כשראו הנס הדליקו כן ב' שיפודין בחצר בית ה', וכן עד שמונה. ועל זה אמרינן 'והדליקו נרות בחצרות קדש', לא על נרות המנורה שהיה בפנים ההיכל, אלא על השיפודין שבחוץ בחצרות בית ה' נאמר זה".

תירוץ נוסף מתרץ ה"התם סופר" [שם ס"ז]: בזמן הנס - הדליקו בחצר עד שפינו וטיהרו את ההיכל. ומבסס את דבריו ע"פ מש"כ הרמב"ם [בהלכות ביאת מקדש פרק ט' - הלכה ז'] שפסק: "הדלקת הנרות כשרה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן" [ועיי"ש בהשגת הראב"ד]. ולפי זה, כיון שאז "היה ההיכל מלא גלולים, עד שפינו את ההיכל וטיהרו את בית מקדש, אז לא הדליקו נרות בפנים אלא בחצרות הקודש בעזרה, ומזה נתפרסם הנס שכל ישראל ראו הנרות דולקים ח' ימים רצופים, כי אילו היתה המנורה בהיכל, לא ראו הנס אלא הכהנים, אבל "בחצרות קדש" נתפרסם הנס, ולפיכך תקנו להדליק בפתחי החצרות".

וזה גם הטעם מדוע נר חנוכה מצוה להניח על פתח ביתו מבחוץ [שבת כ"א]: כי גם במקדש היתה אז ההדלקה מחוץ להיכל, בפרסום והתגלות הנס לכל ישראל, וכמו שאומרים בנוסח ההודאה: "והדליקו נרות בחצרות קדש".

"וקבעו שמונת ימי חנוכה"

יש להקשות מדוע בתפילת על הניסים בחנוכה מסיימים וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו וגו', ובפורים מסיימים תפילת על הניסים בתיבות ותלו אותן ואת בניו על העץ, לכאורה גם בחנוכה יכלו לסיים בהריגת היוונים כמו בפורים, ובפורים יכולים היו לסיים בקביעת ימי הפורים כבחנוכה.

מתרץ רבי שלמה זלמן אויערבאך, בכל מקום מראים איך הפר ה' עצת רשעים. בפורים רצה המן לתלות מרדכי ותלו אותו ואת בניו. ובחנוכה, שרצו להשכיחם תורתך אומרים בתפילה שלא רק שלא העבירו מהתורה, עוד נקבע יו"ט חדש והלכות חדשות בתורה ובש"ע, ונעשה ע"ז ריבוי בתורה עצמה.

פנינים ורעיונות על "הנרות הללו" והפזמון "מעוז צור"

צור

הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם

רבי יהודה צדקה זצ"ל היה דורש בלהט הנפש: נרות הקודש שלנו, הם בנינו היקרים. עליהם להיות מקודשים, מקודשים לתורה ולעבודת ה'. אין לנו רשות להשתמש בהם' לצרכים שלנו, כגון: לרתום אותם לפרנסת הבית וכדו'. אלא לראותם בלבד, לראות אותם עושים בתורת ה' לגלות את הניצוץ הקדוש הטמון בהם ולהעלות אותן.

ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים

במשניות אבות [פרק ד' משנה כ"ז] מובא: רבי מאיר אומר: "אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו. והוא משל לאדם אשר רגיל להסתכל בשטחיות ובחיצוניות של הדברים, בא רבי מאיר ומורה לנו להתבונן בפנימיות הדברים. והביא משל מקנקן מלא יין, שאין טיבו של הקנקן ויפיו מורה על טיב היין. ופירשו בספרים הק', שכמו כן מידת הדין, אשר בראיה השטחית והחיצונית נראית בדרך עונש ונקמה, אמנם בפנימיות מידת הדין, קיימת מידת הרחמים, אלא שמלוכשת בקנקן של מידת הדין. וכן מצינו במידותיו של הקב"ה [שמות ל"ד - ז'] "ונקה לא ינקה" ופירש רש"י וז"ל: לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העוון לגמרי, אלא

נפרע ממנו מעט מעט. ורבותינו דרשו: מנקה הוא לשבים, ולא ינקה לשאינם שבים. ואם כן במידות אלו מצויות לכאורה 'מידת הדין' שאינה מניחה לנקות את העוון לגמרי. אבל אנו דורשים "אל תסתכל בקנקן" - באותיות ק"ן שבתיתת "ונקה" ובאותיות ק"ן שבתיתת "ינקה", וכשלא תסתכל באותיות ק"ן שבתיתת "ונקה" ישארו האותיות ו', ה'. וכשלא תסתכל באותיות ק"ן שבתיתת "ינקה" ישארו האותיות י', ה'. ויחדיו יצטרפו לתיבת הוי"ה ברוך הוא, שהוא שמו יתברך המורה על מידת הרחמים, ללמדך שפנימיות מידת הדין - היא בעצמה רחמים...

ועל פירוש נפלא זה של המפרשים, הוסיף רבי יהודה אסאד זי"ע פירוש נפלא בפיוט "מעוז צור". שנאמר בו "ומנותר קנקנים - נעשה נס לשושנים", הכוונה - הנס לבני ישראל המכונים 'שושנים' נעשה בשם הרחמים הנותר ממידותיו של הקב"ה "ונקה לא ינקה", אחרי שהוצאו משם האותיות של "קנקן" ונשארו אותיות שמו יתברך, שם הרחמים, מכח זה נעשה לנו נס חנוכה - הפלא ופלא!...

בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים

הפייטן שחיבר את הפזמון מעוז צור חרוז בלשונו בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים, ויש להתבונן למה כיוון באמרו "בני בינה".

רבי צבי אלימלך מדינוב, שחיבר את הספר "בני יששכר", לא בחר את שם הספר על שם אחד מבני משפחתו, כי אף לא לאחד מהם קראו יששכר, ובכל זאת בחר לקרא בשם זה משום כיון שהיה מרגיש כל שנה התעלות מיוחדת בחנוכה, ושאל את רבו החוזה מלובלין, מדוע הוא מרגיש התעלות כ"כ מיוחדת דווקא בחנוכה, ואמר לו החוזה שאבות אבותיו היו משבט יששכר, והם היו בסנהדרין שקבעו את ימי החנוכה, והוא רבי צבי אלימלך מדינוב משורש נשמתם, ולכן הוא מרגיש כזו התעלות מיוחדת בימי החנוכה, ולכן קרא לספר בני יששכר.

אמר בזה רבי אליהו דיסקין שליט"א, שעל פי דברי החוזה שבני יששכר שהיו סנהדרין הם אלו שתקנו את חנוכה יש לו ד' חידושים בענייני חנוכה.

א. ידוע שבני יששכר היו בדרך כלל מעברים את השנים והחדשים, וכמ"ש [דברי הימים א' י"ב - ל"ג] ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים, היינו שאת חשבון העיתים והזמנים הם היו מחשבים, והיונים גזרו שלא יקדשו את החודש, וגזירה זו היתה בעיקר מכוונת אליהם, ולכן כשהתבטלה הגזירה דווקא הם קבעוהו ליו"ט.

ב. לפי זה מובן מה שקבע הפייטן ב"מעוז צור" "בני בינה", בני יששכר הם ה"בני בינה", וכמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה, ובני בינה אלו, הם אלו שקבעו שמונת ימים ימי שיר ורננים.

ג. השם חנוכה הוא על שם שחננו כ"ה וגם על חנוכת המזבח, ובחנוכת המזבח בקורבנות הנשיאים בשבט יששכר כתוב באופן שונה מכל השבטים, שבכל השבטים כתוב ביום השלישי וכו', בלא שכתוב הקריב, ורק ביום השני בשבט יששכר כתוב [במדבר ז' - י"ט] הקריב נתנאל בן צוער, ומסביר רש"י מדוע אצל יששכר כתוב הקריב בשונה משאר כל הנשיאים, כי נתנאל בן צוער נשיא שבט יששכר, הוא זה שהשיא עצה זו להתנדב למשכן, ולפי"ז יש קשר ברור בין חג החנוכה לחנוכת המזבח, ששניהם נקבעו ע"י בני יששכר.

ד. כתוב בפסוק בשיר השיירים [ז' - י"ה] הדודאים נתנו ריח ועל פתחנו כל מגדים, ומפורסמים דברי המדרש [לא נודע מקומו] על פתחנו כל מגדים זה נר חנוכה שמדליקים על הפתח, אך לא ברור מה הקשר לתחילת הפסוק, הדודאים נתנו ריח. אך לפי דברי החוזה הקדוש הדבר מובן, שהרי יששכר נולד בזכות הדודאים, וכמו שאמרה לאה שכר שכרתך בדודאי בני, ועפי"ז מובן נפלא הקשר בין הדודאים לחנוכה.

כי ארכה לנו הישועה

בבית האחרון של הפיוט "מעוז צור ישועתי", נכתב כך: חשוף זרוע קדשך, וקרב קץ הישועה, נקום נקמת דם עבדיך, מאומה הרשעה, כי ארכה לנו השעה, ואין קץ לימי הרעה, דחה אדמוון בצל צלמוון, הקם לנו רועה שבעה. בפיוט זה אנו מבקשים שהקב"ה יגלה את כוחו הגדול, ילחם באויבנו, שיקרב את זמן הגאולה ושינקום את נקמת דם בני ישראל שנספך ע"י מלכות אדום הרשעה, כי תקופת גלות אדום התארכה לנו יותר מיתר הגלויות, ואין בכוחנו להמתין עוד.

וצריך להבין, בתפילה על אורך הגלות ראוי היה להזכיר "כי ארכה לנו הגלות", ואילו בפיוט נאמר "כי ארכה לנו הישועה", מה פשר הדבר?

רבי אברהם הערצל [נחלת אברהם, עמוד תקצ"ו] הסביר את הדברים ע"פ משל: מעשה בראובן שלווה מעות מחברו, וקבע את מועד הפרעון לראש חודש חשוון, מפני שחשב שעד אז יוכל להחזיר את החוב. בהגיע ראש חודש חשוון התברר לראובן שהוא לא יוכל להחזיר את החוב. באותו יום פגש ברחוב ידיד אחר וסיפר לו את צרתו. נכמרו רחמיו עליו והלווה לו את הסכום הדרוש שיוכל להחזיר את חובו, ויחזיר לו כעבור חודש. ברם, גם כעבור חודש לא הצליח ראובן לפרוע את ההלוואה החדשה, והוא פנה לידיד נוסף... וכך במשך שנים גלגל את הלוואתו מחודש לחודש, בהאלצו לחלות את פניהם של ידידיו. אפשר להסתכל על ראובן כבר מוזל שנושע פעמים רבות, אך האמת היא כי לישועה האמיתית הוא לא זכה, כי לא עלה בידו להשיג באמת סכום שיהיה שלו ולפרוע את ההלוואה לצמיתות.

כך אנו מתפללים ומתחננים לקב"ה: "כי ארכה לנו הישועה" - כבר אלפי שנים אנו מתגלגלים ע"י עזרתו של הקב"ה מישועה לישועה, נחלצים בעור שינינו מיוון, מרומי, ממסעי הצלב, מהמוסלמים, מגרוש ספרד, מהאירופאים - וממשיכים לשרוד. אך ריבוננו של עולם, אומנם הישועות המתגלגלות הללו מחזיקות אותנו בחיים, אבל לא מצאה היונה מנוח לכף רגלה אחת ולתמיד, בכל פעם אנו וקוקים לישועה אחרת. אבינו, אב הרחמן, "חשוף זרוע קדשך, וקרב קץ הישועה... כי ארכה לנו הישועה" - הקדם והבא במהרה את הישועה השלמה והסופית!

הארות בסוגיית חנוכה במסכת שבת

הרגיל בנר הווין ליה בנים תלמידי חכמים

כתוב בגמ' שבת [דף כ"ג:] הרגיל בנר הווין ליה בנים תלמידי חכמים. ומפרש רש"י שגור זה הוא נר שבת ובנר חנוכה.

אמנם הבדל מהותי יש בין נר שבת לנר חנוכה. נר שבת מדליקים אותו כל שבוע ועיקר הדלקתו היא תוך הבית פנימה להרבות שלום בית, ונר חנוכה הוא פעם בשנה ובדוקא על פתח הבית מבחוץ ועיקר ייעודו לעוברים ושבים. ואומר רבי אליהו פלק שליט"א מגייטסהעד, לומדים מכאן יסוד בחינוך, החינוך מתחיל קודם כל בבית, כל השנה לדאוג שבבית מתפללים טוב, לומדים טוב, מתנהגים טוב ומקיימים את התורה כמו שצריך, ורק אח"כ מידי פעם צריך לעזור ולקרר אנשים בחוץ, ואז הווין ליה בנים תלמידי חכמים.

"מאי חנוכה - דתנו רבנן"

דורשי רשומות דרשו - "מאי חנוכה" מה מהות של ימי החנוכה, "דתנו רבנן" שרבנן לומדים, ומרבים בלימוד התורה הקדושה, וזהו ניצחון עוסקי תורתך על הזדים, שעל אף כל הגזרות עם ישראל ממשיך לעסוק בתורה. רבי מאיר שפירא ביאר, מניין לקחו המכבים כה ואומץ, התלהבות ומפירות נפש

להתגבר על היונים החזקים והרבים, עד שגם היום בזמן הזה, מתגברים יהודים על שונאי ישראל שבכל העולם? - זה רק בכח לימוד התורה וקיום המצוות.

"לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים"

הגמ' בשבת אומרת [דף כ"א:] מאי חנוכה? דתנו רבנן בכ"ה בכסלו וכו'. שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמיים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי וניצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה.

הקשה בעל ה"אמרי אמת" מדוע לא תיקנו את ההלל והודאה כבר לאותה שנה בה התרחש הנס? מדוע המתינו לשנה אחרת? ומתריץ "לימוד גדול יש כאן!" שאף דבר טוב אין לקבוע מיד, בלי יישוב הדעת. צריך קודם להמתין ולהתבונן אם אכן דבר טוב הוא...

הגע עצמך, אם התוצאה מן הניצחון על מלכות יון היתה מביאה אותם להתמלא בתחושה של "כוח ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה" היו ימים אלו נהפכים לימי ניצחון ולא לימי הלל והודאה להקב"ה על הנס שעשה לנו, מבחן התוצאה העגום, היה שולל מן הימים הללו את תוכנם הפנימי. רוח הכפירה שהיתה מנשבת היתה מכבטלת מן הימים הללו את ייחודיותם.

על כן היה צריך להתאזר בסבלנות במשך שנה תמימה כדי לראות ולהיווכח איך הנס והניצחון ישפיעו על הליכות עולמים של הכלל ישראל. ורק כאשר חלפה שנה תמימה והוברר שהכלל ישראל התחזק באמונתו, והתקרב אל בורא עולם, הוכח שהימים הללו ראויים להיות חג ומועד בישראל.

תוצאות אמת אינם ניכרים על פני השטח תיכף ומיד. יש צורך להתאזר בסבלנות ולבחון את התוצאה בטווח של זמן יותר משמעותי, וברבות הימים. על כן "לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה".

מהדרין מן המהדרין - נס השמן היתה בזכות ההידור של הכהן הגדול

כתוב בגמרא [שבת כ"א:] מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין יש להבין למה רק בדין נר חנוכה מצינו ענין של מהדרין ומהדרין מן המהדרין, מה שלא מצינו כן בשאר מצוות. עוד יש להבין, מובא בבביתא [שם] "ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול", ולכאורה מיה לו לכהן הגדול ולשמן בבית המקדש, הלא החותם היה צריך להיות של גזבר הממונה על ההקדש.

מתרין האדמו"ר מהרי"ד מבעלז, ידוע שהכהן הגדול הקריב בכל יום מנחת חביתין, ואמנם פך השמן שנמצא היה של הכהן הגדול עצמו, שממנו היה מקריב את מנחת החביתין שלו. אך יש להקשות, הרי כתוב בגמרא [מנחות פ"ו:] "כתית למאור" - ואין כתית למנחות, ואם כן השמן הזה אינו ראוי למנורה, כי למנורה יש צורך בשמן כתית זך.

אלא על כרחך צריך לומר, שכהן הגדול זה היה מהדר במצוות, וגם למנחות היה לוקח רק שמן כתית, ואמנם אילו לא היה הכהן גדול מהדר במצוות, והיה לוקח שמן שאינו כתית, כדין, לא היו יכולים להדליק בו את המנורה. נמצא אם כן, שכל הנס היה על ידי זה שהיה מהדר במצוות, ועל כן תיקנו חז"ל שבמצוות נר חנוכה יהיה דין של מהדרין ומהדרין מן המהדרין.

סיפר העילוי רבי מרדכי פורגמנסקי זצ"ל. בתקופה הנוראה של 'גטו קובנה' התבטא רבי אברהם דוב כהנא שפירא זצ"ל - ה"דבר אברהם" - שהוא מקנא

באותו כהן, שבזמן שהיוונים צרו על בית המקדש - ובוודאי היתה מהומה גדולה - הלך הוא בשלוות נפש ובקור רוח הלך והטמין פך שמן שישמר טהור... איזו שלוות נפש מדהימה בעת מהומה - אני מקנא בו! ועל כך מתפללים בהושענא רבה: "הושע נא נפש מבהלה".

רעיונות ופנינים בענייני חנוכה

מדוע קבעו שמונה ימים לזכר הנס

מפורסמת שאלתו של ה"בית יוסף" [ריש סימן תר"ע ד"ה ואיכא]: מדוע קבעו להדליק נרות בחנוכה שמונה ימים לזכר הנס, הרי היה שמן ליום אחד, כלומר, בעצם הנס היה לשבעה ימים?

הב"י תירץ ג' תירוצים. א. חילקו את השמן לח' חלקים ובכל לילה היו נותנים חלק אחד שהוא שמינית ממה שהיו אמורים לתת, והיה דולק כל הלילה עד הבוקר, נמצא שבכל לילה היה נס. ב. נתנו את השמן במנורה ולאחרי שנתנו את השמן נשאר הפך מלא כבתחילה. ג. נתנו את כל השמן כבר בלילה הראשון אך אפילו שהנר דלק השמן לא התמעט ונשאר כבתחילה.

בספר "קומץ מנחה" הובא תירוץ יפה בעזרת המשל הבא: סוחר אחד הגיע אל היריד והיו עמו 8 צרורות של מטבעות זהב כדי לסחור ולקנות. בהיותו בדרך, התנפלו על העגלה שלו שודדים ושדדו ממנו את כספו, אולם, צרור אחד נפל אל מאחורי מקום מושבו והשודדים לא השיגו בו והניחוהו במקומו. כשהגיע הסוחר למקום היישוב, שכר פרשים אמיצים שירדפו אחר השודדים ושיבו לו את הגזילה. ועוד הוסיף הסוחר ונדר לתת מעשר צדקה מהכסף שיושב לו. ואכן, השיגו הפרשים עזי הנפש את השודדים ולאחר קרב קצר הכניעו ונטלו מהם את כל שללם, והשיבו הגזילה לבעליה. קיים הסוחר את נדרו, ומיהר להפריש מעשר מהגזלה שהושבה לו. אולם, ויכוח התגלגל בינו לבין הגבאים. הסוחר טען, כי עליו להפריש רק מ-7 הצרורות, ואילו הגבאים דרשו ממנו כי פריש גם מהצרור השמיני, ובפרט ממנו, כי אילו לא היה נשאר לו הצרור הזה לא היה יכול להשכיר את הפרשים, ולא היו משיבים לו הגזילה ולא היה נותר לו מאומה...

כן הוא הנמשל: נס גדול אירע לאבותינו שהיוונים פשטו בכל בית המקדש וטימאוהו, ואילו פך שמן קטן נותר בטהרתו, אלמלא כן, לא היה שמן כלל כדי שיחול עליו הנס, ויאירו הנרות שמונת ימים. לזכר הנס הזה שגרם אח"כ לניסים האחרים כללו חז"ל גם את היום הראשון במניין ימי החנוכה.

בעל ספר העיתים מיישב את קושיית הבית יוסף, לפי שביטלו מהם מצות מילה, שהיא לשמונת ימים, לכך קבעו לשמונת ימים. דהיינו, הנס היה על פח השמן, לשבעה ימים... אבל היות והיוונים רצו לעקור מאתנו את ברית המילה, לכן יש לנו שמונה ימים חנוכה.

ה"בני יששכר", מתרץ בשם החיד"א - היות והיוונים רצו לעקור מעם ישראל שלוש מצוות, שבת חודש ומילה, לכן תיקנו לנו שמונה ימים... פירושו, תחילת חנוכה הוא ביום כ"ה כסלו שבו חנו ממלחמתם, ורצו חז"ל שבימי החנוכה יוכלו לחוג ולקיים את כל מה שהיוונים רצו לעקור, ראש חודש תמיד יחול ביום השישי של חנוכה, אם חנוכה שבעה ימים תמיד תהיה גם שבת בחנוכה, ואם חנוכה שמונה ימים גם תינוק שנולד בחנוכה ימולו אותו בחנוכה ובכך הניצחון על היוונים מושלם.

מוסיף והולך – פוחת והולך

ידועה המחלוקת בין בית הלל לבית שמאי [שבת כ"א]: מהו סדר הדלקת הנרות, בית שמאי סוברים שבליילה הראשון מדליקים שמונה נרות ומכאן ואילך כל יום

"פוחת והולך" עד שבליילה האחרון מדליקים רק נר אחד, ולעומתם בית הלל סוברים שבליילה הראשון מדליקים נר אחד ומכאן ואילך "מוסיף והולך" ובכל לילה מדליקים נר נוסף עד שבליילה השמיני מדליקים שמונה. רעיון נחמד ראיתי בשם רבי שמואל שמשוני הי"ו שנתן אסמכתא מעניינת לכל אחת מהשיטות.

בחנוכה מדליקים לכל השיטות שלושים ושש נרות [ללא השמישים], אם נספור את פרשיות התורה מהפרשה הראשונה - פרשת בראשית שלושים ושש פרשיות נגיע לפרשת בהעלותך את הנרות, ויש בזה רמז לשיטת בית הלל שמוסיף והולך, ולכן בפרשה השלושים ושש כתוב בהעלותך את הנרות בלשון רבים כשיטת בית הלל שבליילה האחרון שבו מסיימים להדליק את הנר השלושים ושש דולקים נרות רבים, ולעומתם לבית שמאי שפוחת והולך נספור את שלושים ושש הפרשיות מסוף התורה - מפרשת וזאת הברכה ומטה, והפרשה השלושים ושש מהסוף היא "ואתה תצוה", ובסוף הפסוק הראשון כתוב להעלות "נר תמיד", נר בלשון יחיד והוא רמז לשיטת בית שמאי שבליילה האחרון מדליקים את הנר שלושים ושש כנר יחיד.

הנס המיוחד של זאת חנוכה

היום השמיני של חנוכה נקרא - זאת חנוכה - הטעם לזה הוא מפני שכל הז' ימים הראשונים קוראים את קרבנות הנשיאים. וביום השמיני ממשיכים לקרוא "זאת חנוכה המזבח", ולכן יום זה נקרא זאת חנוכה.

רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצא, כותב טעם נוסף על פי מש"כ במדרש רבה והובא ברש"י [תולדות כ"ד - ס"ז] שכל זמן ששרה היתה בחיים היה נס שהיה הנר דולק מערב שבת לערב שבת, וכן היה אצל רבקה, נמצא שעצם הנס שנר דולק ז' ימים היה כבר בימי שרה ורבקה. והנה בחנוכה הרי נעשה נס ודלק הנר ח' ימים, וזה נס שעדיין לא נעשה עד עתה, שהרי עתה דלק הנר שמונה ימים ולא רק ז' ימים כמו שהיה אצל שרה ורבקה. ועפ"ז יש לפרש שלכן ליום השמיני קוראים זאת חנוכה. לומר לך שהנס הזה שדלק הנר ביום הח' זאת היה נס רק בחנוכה, שלא היה נס כעין זה מעולם קודם לכן.

רמז בנרות חנוכה לשלושת הגזירות שגזרו היוונים על ישראל

היוונים גזרו על ישראל ג' גזירות, והם שבת חודש ומילה. ויש להקשות, מדוע לא עושים ישראל זכר למה שניצלו מאותן ג' גזירות. ויש לפרש שבאמת בהדלקת הנרות רמזו אף ביטול גזירות אלו, שהרי מדליקים מ"ד נרות (עם השמש), וסימנם נ"ח מ"ד (נחמד - נר חנוכה מ"ד). ובמ"ד נרות הללו רמזים הג' גזירות. השבת היא אחת לשבעה ימים, והמילה היא לשמונה ימים, והחודש הוא כ"ט יום, צא וחשבם יחד, הרי מ"ד יום, נמצא שבהדלקת נרות חנוכה רמז לג' גזירות הללו שהתבטלו. (אוצרותיהם של צדיקים)

כבר בהיותו ילד רך בשנים, היה הרבי רבי העשיל בעל ה"חנוכה התורה" חריף ושנון, פיקח וממולח. פעם אחת בחנוכה, אמר המלמד לתלמידיו, ובניהם גם העשיל'ה: - אם תאמרו לי כמה נרות מדליקים בחנוכה עם השמישים, ארשה לכם לצאת מ"החדר" שעה אחת יותר מוקדם מהרגיל. - אני יודע אמר הילד העשיל'ה, עוד בטרם כילה המלמד את דבריו - "ארבעים וארבעה נרות". ולא זו בלבד שענה תשובה נבונה, אלא הוסיף כהרף עין ראייה קולעת: והרי מקרא מפורש בתהילים: "הפח נשבר ואנחנו נמלטנו" כלומר, כשתיקח אותיות "פח" שהם בגימטריה שמונים ושמונה, "נשבר" - ותשברוהו למחצית, תמצא ארבעים

חנוכה הזמן המסוגל לשוב בתשובה אפילו לנפשות הנמוכות

בעל ה"בית ישראל" ז"ע אמר בשם אביו בעל ה"אמרי אמת" שחנוכה הוא חנוכה, באיזה מקום שהאדם חונה ועומד, יכול הוא לעלות, ולכן תיקנו בלילה ובפתח ובשמואל ולמטה מעשרה ובחוף, לרמוז שיכול האדם בכל מקום שהוא לעלות למעלה להתרומם!

מנהגים

טעם לאכילת סופגניות בחנוכה

טעם נחמד למנהג אכילת סופגניות בחנוכה, אמר רבי שלמה זלמן אויערבאך. מובא באור זרוע [סימן שכ"א] שהמילה "חנוכה" היא מלשון "חינוך", כי בימים אלו חנכו מחדש בבית המקדש את המזבח שנטמא על ידי היוונים. אך בגמ' מבואר, שבחנוכה המזבח טיהרו את כל כלי המקדש, אבל את אדני המזבח ששיקצו היוונים לא ידעו איך לטהרם, ולכן גנוזם, והצטערו על כך לכן הרגילו את עצמם לאכול מאכלים שמברכים עליהם ברכה מעין שלוש, שבה מזכירים "ועל מזבחך", להבדיל מברכת המזון שאין מוזכר בה המזבח ביחוד.

טעם למנהג ישראל לסובב בסביבון בחנוכה.

יש מנהג בתפוצות ישראל לשחק בחנוכה בסביבון. מה הסביבון בא לומר לנו? שמעתי מרבי ברוך רוזנבלום ביאור נחמד, הסביבון לנו הוא כמשל, הסביבון מסתובב ואנו מצפים לראות על איזה צד יפול, כך גם כל אומות העולם משחקים כל הזמן, מחכים לראות היכן ישראל נופלים. מה הם רוצים להרוויח?! כל אחד לפי האינטרס שלו, אחד רוצה את ירושלים, אחד חומד בביתו של היהודי ואחד בכל נכסיו של היהודי. א"כ נשאלת השאלה, מדוע אנחנו לא נופלים? והתשובה, כי יש אחד שמסובב את הסביבון מלמעלה. אם הקב"ה מסובב, אז לעולם לא ניפול.

ימי החנוכה לימדו אותנו, היוונים חיכו שניפול, ביטלו קרבן התמיד, ביטלו המנורה, ביטלו סוכות, ביטלו תורה, אבל הקב"ה בא והוכיח שיש סביבון אחד מלמעלה שמסובב את הכל. חג החנוכה בא ללמד אותנו, שבכל צרה שלא תהיה, תמיד תדע שהקב"ה מסובב את הכל מלמעלה. אם תבין את זה ותאמין בזה, לעולם לא תיפול. זה הסוד של הסביבון.

ביאור נוסף מבאר הדרשן רבי אלימלך בידרמן, בימי החנוכה בהם אנו מודים על הניסים הגלויים שהקב"ה עשה, ומתוך הניסים הגלויים אנו לומדים שהכל תחת השגחתו יתברך, ואין טבע ומנהגו של עולם, אף הסביבון בא לרמוז לנו שאין דבר הנעשה בעולם ללא שיכריזו עליו מלמעלה, כמו שאי אפשר לצפות מראש על איזה צד יפול הסביבון, ואף אם ינסה אין לו יכולת לכוון על איזה צד יפול, ואף אם יסובב בכל כוחו לא ישפיע על מיקום הנפילה אלא רק על מספר הסיבובים, כך אין ביכולתו של האדם לשנות ממה שנגזר עליו, ואף אם ירבה בהשתדלות, לא יועיל מאומה כי אם להסתובב ולהסתובב.

ובלשון אחרת, כמו שהסביבון מסתובב למטה כי מלמעלה סובבו אותו, אף כל דבר המתרחש כאן למטה בעולם כי למעלה יש מי שסובב שכן יקרו הדברים.

ה"דמשק אליעזר" שאל, מדוע עושים לפרסום הנס את משחק הסביבון עליו כתובים בראשי תיבות נס גדול היה פה, האם לא עדיף לתלות שלטים בחוף לפרסום הנס מאשר לכתוב זאת על סביבון קטן? וענה בטוב טעם, עדיף סביבון

קטן שזו ופועל, מאשר שלט קפוא שלא זו. ובא לרמוז, שגם בפעולה קטנה שעושה היהודי, זוכה שיעשה לו הקב"ה ניסים, כמעשיהם של החשמונאים, שעצם כניסתם למלחמה היתה כמעט פעולת התאבדות מבחינתם, אבל כשיהודי רוצה ופועל, הקב"ה עושה אף ניסים גלויים להצלתו.

חנוכה בפרשת מקץ

כתב בספר "מטה משה" [הלכות חנוכה אות התקצ"ג] ברוב השנים חנוכה חל בפרשת מקץ, וישנם הרבה רמזים לכך.

א. "ויהי מקץ שנתים" ר"ת שמאל נר תדליק ימין מזוזה. [מטה משה שם]

ב. בחלום של פרעה, הפרות הדקות אוכלות את הפרות הבריות, והשיבולים הדקות את השיבולים המלאות. ובחנוכה נמסרו גיבורים ביד חלשים. [מפי השמועה]

ג. "ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאור", במילים אלו יש רמז בר"ת על דיני החנוכה.

ובעת יוחנן השמיד יונים, מבית קדשינו ציונו, שנדליק נרות תמוני יומי מחנוכה, ניהנו מצד ימין מהיוצא, ובתלמוד פירשו רבותינו עליהם השלום, חייב להדליק משחשכה, ואחר העברת נושאי התרמודאי, עברה מצוות דליקתן, עלינו להדליק, הכל יחד אנשים ונשים ראויים. [ספר מדבר קדמות מערכת ח' אות כא' בשם רבינו אפרים].

ד. "וטבח טבח" בגימטריה ארבעים וארבע. מספר הנרות עם השמישים. [אליהו רבה או"ח תר"ע אות י'].

ה. "וטבח טבח והכן", הח' של טבח עם מילת "והכן", אותיות חנוכה, והוא סמך לסעודות שעושים בחנוכה. [שם ושלטי גיבורים על הגהות המרדכי פרק במה מדליקין - שבת פ"ב אות ג']

ו. "וחמש את ארץ מצרים", חמש - אלו שלשת הגורות שגזרו היוונים על היהודים - חודש מילה שבת. [בני יששכר מאמר י"ג אות ב']

ז. "ותרב משאת בנימין ממשאות כולם חמש ידות" [מ"ג - ל"ד]. חמש ידות כנגד "מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים טמאים ביד טהורים רשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך". [רבי נפתלי מרחפשיץ].

ח. בהפטרת חנוכה "והנה מנורת זהב כלה וגלה על ראשה". "וגלה" בגימטריה ארבעים וארבע, כמספר נרות החנוכה עם השמישים. [מפי השמועה]

ט. בסוף כל פרשה, מובא מספר הפסוקים בלבד, ורק בפרשת מקץ מופיעים גם מנין התיבות (2025). יש בזה רמז לחנוכה, כי בכל יום בחנוכה מוסיפים נר אחד. נר גימטריה 250 אם נכפיל בשמונת ימי החנוכה = 2000 + חנוכה, נטריוקון חנו כ"ה - שהנס היה בכ"ה כסלו. 2000+25=2025, כמניין התיבות שבפרשת מקץ שקוראים בשבת חנוכה. [בני יששכר בשם רבי צבי הירש מזידיטשוב שם אות א']

י. "בגדול החל ובקטן כילה [מ"ד - י"ב]. רמז מכאן להדלקת נרות חנוכה לשיטת בית שמאי הסוברים שביום הראשון מדליקים שמונה ופוחת והולך, עד שביום השמיני מדליקים נר אחד. [אדמו"ר מ"שומרי אמונים"].

יא. יש שנים שחנוכה יוצא גם בפרשת ויגש, וגם בפרשה זו יש רמז לחנוכה. "אדני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח וכו' ונאמר אל אדוני יש לנו אב זקן וילד זקונים קטן", [מ"ד - י"ט - כ'] מכאן רמז לחנוכה: "היש לכם אב או אח" איך אתם מדליקים את נרות החנוכה? ביום הראשון א' וביום השני ב' (אב), או ביום הראשון אתם מדליקים ישר שמונה (א-ח). "ונאמר אל אדוני יש לנו אב", אנחנו מדליקים ביום הראשון א' וביום השני ב', מדוע? כי "יש לנו אב זקן", כך הורה הלל הזקן, ואנו פוסקים כשיטתו. [ספר "ידן ועקב"].

יב. חנוכה מן התורה מנין, רמז לדבר המילה העשרים וחמש מתחילת התורה היא אור, רמז לחנוכה שחל היום העשרים וחמש לחודש כסלו כרמז בשמו חנו כ"ה, וכן המקום העשרים וחמש במסעות של בני ישראל המובאים בפרשת מסעי הוא חשמונה.